

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

КАФЕДРА СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ

ПИТАННЯ АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

*Матеріали дванадцятих наукових читань,
присвячених пам'яті Д. П. Пойди*

Дніпро
2018

14. Рашин А. Г. Население России за 100 лет (1811-1913 гг.): Стат. очерки / А. Г. Рашин. – М.: Госстатиздат, 1956. – 352 с.

15. Смирнов М. А. Отечественная преступность и общественно-политическая ситуация в России во второй половине XIX – начале XX века: 1861-1917 гг.: дисс.... канд. ист. наук: 07.00.02. Кострома, 2006. – 221 с.

16. Хохановский И. Народное миросозерцание в религиозно-моральном и социальном отношениях / И. Хохановский // Руководство для сельских пастырей. Журнал, издаваемый при Киевской Духовной Семинарии. – 1912. – Т. 3. – № 41 (7 окт.). – С.132–144.

17. Энгельгардт А.Н. Из деревни: 12 писем, 1872–1887 / А. Н. Энгельгард. – М.: Мысль, 1987. – 639 с.

18. Энгельштейн Л. Ключи счастья: Секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX и XX веков / Л. Энгельштейн. – М.: ТЭРРА, 1996. – 572 с.

Надійшла до редколегії 21.10.18.

УДК:908:634[477.63-21]«1890–1908»

Ю. В. Берестень

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

**КАТЕРИНОСЛАВСЬКА ШКОЛА САДІВНИЦТВА,
ГОРОДНИЦТВА ТА БЖІЛЬНИЦТВА:
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА НАВЧАЛЬНО-
ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1890–1908 рр.)**

В статті висвітлені проблеми організаційного становлення, просвітницької та виробничої діяльності Катеринославської школи садівництва, огородництва та бджільництва. Охарактеризовані роль та місце навчального закладу в розвитку садівництва Придніпровського регіону.

Ключові слова: садівництво, Катеринославська губернія, школа садівництва

В статье освещаются проблемы организационного становления, просветительской и производственной деятельности Екатеринославской школы садоводства, огородничества и пчеловодства. Охарактеризованы роль и место учебного заведения в развитии садоводства Приднепровского региона.

Ключевые слова: садоводство, Екатеринославская губерния, школа садоводства.

The problems of the organizational becoming, elucidative and productive activity of Ekatherinoslav of school of gardening, truck farming and beekeeping are illuminated in the article. A role and place of educational

establishment are described in development of gardening of the Priedneprowsk region.

Keywords: gardening, Ekatherinoslav province, gardening school.

В останні десятиліття спостерігається експонентне зростання уваги вітчизняного наукового загалу до проблем розвитку професійно-технічної освіти на теренах Придніпров'я. Попри здійснений в цій царині вітчизняними дослідниками вагомий науковий доробок адміністративна, навчально-педагогічна й господарча діяльність закладів нижчої професійно-технічної сільськогосподарської освіти Катеринославської губернії кінця XIX – початку XX століття знайшла лише фрагментарне й побіжне висвітлення на сторінках фахових розвідок, що стало наслідком розпорошеності джерельної бази, низького рівня її інформативної репрезентативності [1; 23; 24].

Мета даної статі полягає в комплексному вивченні етапів становлення та розвитку Катеринославської школи садівництва, огородництва та бджільництва наприкінці XIX – на початку XX ст.

В березні 1889 р. на підставі дозволу міністра державного майна Російської імперії М.М. Островського був відкритий Катеринославський відділ Імператорського Російського Товариства Садівництва (далі КВІРТС) [15, с. 686]. До складу нового осередку товариства увійшли чиновники земських установ, відомі громадські діячі міста й губернії: вчений-ботанік І.Я. Акінфієв, члени губернської та повітових земських управ – Г.А. Залобовський, М.Ф. Ольшевський, В.С. Кисличний, М.Ф. Леонов та ін. [11, с. 272].

З аналізу статутних положень нового осередку випливає, що головна мета його практичної діяльності полягала у комплексному вирішенні низки господарських завдань плідництва, змістовного поширення серед населення регіону агротехнічних знань, методів та прийомів в галузі практичного садівництва, городництва й виноградарства [15, с. 686]. Ефективним інструментом реалізації визначеної мети діяльності осередку за задумом його членів повинен був стати початковий професійно-технічний заклад з підготовки фахівців для садівничої та городницької галузі сільськогосподарського виробництва регіону. Відзначимо той факт, що проблема організації початкових навчальних закладів з садівництва була вкрай актуальною в даний період, беручи до уваги її практичне значення для розвитку господарської системи країни. Зокрема, в 1889 р. Полтавське сільськогосподарське товариство порушило питання про організацію школи садівництва на теренах губернії, яку відкрила тільки в 1895 р. [25, с. 72].

За задумом членів КВІРТС майбутня школа повинна була перетворитися на своєрідний навчально-виробничий центр та науково-дослідницький полігон з розведення й акліматизації високопродуктивних плодкових й лісових культур, забезпечуючи потреби місцевих господарств в якісному й кондиційному посівному матеріалі та саджанцях [15, с. 686].

Беручи до уваги той факт, що послуги садівника-практика на місцевому ринку праці коштували досить дорого, й не кожен землевласник міг собі дозволити його утримання, то КВІРТС було поставлено за мету підготувати на базі нового начального закладу початкової професійно-технічної освіти досвідчених садових працівників, які повинні були задовольнити попит місцевих господарств в обізнаних фахівцях в галузі практичного садівництва та городництва. Члени правління КВІРТС в своїй організаційній та освітянській діяльності виходили з ідеї обстоювання економічних інтересів місцевих поміщиків та приватних землевласників, намагаючись створити належні умови для забезпечення їх господарств дешевою кваліфікованою робочою силою, яка була спроможна ефективно вирішувати практичні завдання з розведення садів, компетентного догляду за станом плодово-ягідних культур, плодкових й лісових насаджень.

Вже на установчих зборах регіонального осередку імператорського товариства садівництва одним з перших було ухвалено рішення про створення в м. Катеринославі початкового спеціалізованого професійно-технічного навчального закладу – училища садівництва [15, с. 686]. З метою отримання земельної ділянки для організації школи садівництва й створення розгалуженої виробничої інфраструктури на адресу міністерства державного майна КВІРТС було відправлено відповідне клопотання, в якому змістовно обґрунтовувалась доцільність передачі у власність осередку землі казенного саду, що знаходилась в оренді місцевого підприємця Компера [15, с. 687].

Вже літку 1889 р. департамент землеробства та сільської промисловості рішенням від 10 серпня 1889 р. за №7988 надав відповідний дозвіл [15, с. 687]. При цьому, передача земельної ділянки у власність здійснювалась за умови «якщо відділ за власний рахунок або за допомоги земства впродовж двох років заведе на відведеній ділянці правильне садове господарство й облаштує необхідні приміщення для відкриття школи, буде підтримувати потім всі будови в справному вигляді, забезпечить господарство необхідним живим й мертвим реманентом, буде утримувати не менше 15 учнів» [15, с. 687]. На черговому засіданні членами правління КВІРТС були розглянуті й після нетривалого обговорення прийняті умови департаменту, а також розроб-

лена поетапна стратегія реалізації адміністративних заходів щодо організації майбутньої школи садівництва.

З 1 січня 1890 р. земельна ділянка казенного міського саду була передана у розпорядження КВІРТС, членами якого була розпочата кампанія зі збору коштів необхідних на спорудження навчального корпусу, будівель виробничої інфраструктури майбутньої школи. Попри значні фінансові пожертви меценатів та благодійників збір необхідної на будівництво суми проходив вкрай мляво та повільно, значно віддаляючи перспективу відкриття нового професійно-технічного закладу. Намагаючись ефективно розв'язати проблему фінансування будівництва шкільних споруд, правління осередку вирішило використати прибутки, які отримувало від оренди та експлуатації казенного саду.

Паралельно правління КВІРТС звернулося з низкою клопотань про фінансову допомогу до губернської адміністрації та органів місцевого самоуправління, які в свою чергу досить оперативно на них відреагували. Зокрема, губернські земські збори вже 13 грудня 1890 р. одностайно прийняли постанову про надання катеринославському осередку фінансової допомоги у розмірі 5000 руб. для будівництва шкільних споруд та виробничої інфраструктури [17, с. 275; 9, с. 302–303]. Аналогічні фінансові субсидії навчальному закладу будуть виділені й повітовими установами земського самоврядування [2, с.112–113; 18, с. 45].

Отримавши від губернського земства та меценатів значні субсидії, КВІРТС вже до початку осені 1891 р. завершив спорудження навчального корпусу школи, де згідно з проектом розміщувалися навчальні класи, майстерні, житлові приміщення для учнів та викладачів. В даний період на землях технічного саду в м. Катеринославі зусиллями членів регіонального осередку був закладений розплідник для розведення плодкових та лісових культур [22, с. 42]. В 1891 р. міністерством державного майна був затверджений статут школи, який нормативно окреслив порядок організації навчального процесу, особливості структури базових курсів, визначив зміст та характер практичної підготовки учнівського контингенту. На підставі положень статуту навчальний заклад отримав офіційну назву – Катеринославська школа садівництва, огородництва та бджільництва 2-го розряду [17, с. 257; 6, с. 252].

13 жовтня 1891 р. за участі членів товариства, учнів й викладачів, представників місцевої адміністрації та містян Катеринослава відбулося урочисте освячення шкільної споруди й відкриття нового початкового навчального закладу сільськогосподарської професійно-

технічної освіти. Загальна чисельність учнівського контингенту на момент відкриття становила 15 осіб. В тому ж році до школи був переведений підготовчий клас з дворічним терміном навчання, що на загал дозволило на певний період вирішити проблему забезпечення навчального закладу підготовленими абітурієнтами [17, с.257].

В школі садівництва викладалися переважно сільськогосподарські дисципліни: практичне садівництво, городництво, бджолярство, шовківництво, основи ґрунтознавства, фізіологія рослин, основи догляду за плодовими та лісовими культурами. З метою організації якісного навчального процесу, правлінням КВІРТС вдалося залучити до викладацької діяльності висококваліфіковані педагогічні кадри, які мали значний практичний досвід роботи в галузі садівництва й городництва.

На початковому етапі становлення навчального закладу посаду опікуна школи обіймав П.Е. Голубінін, обов'язки управляючого школи виконував Б.Л. Гохгейм. До складу педагогічного колективу навчальної установи входили досвідчені вчителі та садівники-практики: В.С. Андреев, А.М. Дворовенко, П.І. Четирикін [11, с. 241]. В 1892–1893 рр. у школі садівництва викладав відомий фахівець з розведення плодових та лісових культур В.П. Лухменський [28, с. 59].

З 1891 р. для учнів середніх та початкових навчальних закладів міста Катеринослава на базі школи почали систематично проводитись цікаві природознавчі екскурсії й практичні заняття з садівництва, декоративного рослинництва, що, безумовно, сприяло поширенню серед учнівської молоді та катеринославських містян передових досягнень європейського сцієнтизму в галузі плідівництва, лісництва, садової агротехніки [16, с. 247.].

В 1891–1892 рр. керівництво навчального закладу разом з правлінням КВІРТС сфокусувало свою увагу на розбудові виробничої інфраструктури школи. Зокрема, 1891–1892 рр. спільними зусиллями учнів та вчителів була проведена розчистка території колишнього технічного саду, на якій були висаджені лісові породи дерев, закладено розплідник плодових культур [17, 259–260]. Згодом, на його базі, з вихованцями навчального закладу проводилися практичні заняття з садівництва й городництва, на яких ставилися різноманітні науково-практичні досліди, вдосконалювалися агротехнічні прийоми догляду за плодовими й лісовими насадженнями. В 1896–1897 рр. на території розплідника учнями школи був закладений великий розарій, розбиті ділянки з посівами медоносних трав, декоративних та екзотичних рослин. Одночасно з даними заходами поряд з розплідником був спроектований виноградник, де були висаджені високопродуктивні винні та

столові сорти винограду. Для вирощування розсади городніх культур, розведення екзотичних рослин та квітів на території школи були споруджені теплиці, збудовано оранжерею. Частина насіннєвого матеріалу високопродуктивних сортів плодкових, плодово-ягідних, лісових культур, декоративних рослин та квітів за ініціативи КВІРТС була придбана за закордоном у розпліднику при ботанічному саду м. Ерфурта (Німеччина) [17, с. 259–260].

Окремим напрямком діяльності професійно-технічного навчального закладу було розведення суниць й спаржі – культур, які користувались підвищеним попитом на місцевому ринку. Практична орієнтація господарської діяльності школи садівництва на задоволення потреб місцевого ринку Катеринослава та губернії дала змогу залучити отримані від продажу сільськогосподарської продукції кошти на розвиток навчально-виробничої інфраструктури, технічне оснащення навчального закладу, придбання необхідного садового реманенту, добрив.

Один з пріоритетних напрямків освітньо-професійної діяльності школи садівництва полягав у сприянні популяризації знань з практичного садівництва, городництва, квітництва серед населення Придніпровського регіону. Зокрема, в 1890 р. на загальних зборах КВІРТС було прийнято рішення про організацію на базі школи спеціальних курсів садівництва та городництва для вчителів початкових шкіл Катеринославської губернії. Діяли спеціальні курси з практичного садівництва під керівництвом відомого садівника А.К. Грелля в 1891 р., викликавши значний суспільний резонанс серед вчительського загалу губернії [17, с. 258]. Згодом за активної участі викладачів-курсистів в Катеринославській губернії впродовж 90–х рр. XIX ст. буде створена ціла мережа шкільних садів, які перетворилися на своєрідні дослідницькі полігони з поширення плодкових культур серед населення губернії. За статистичними даними губернської адміністрації тільки в 1897 р. на теренах Катеринославської губернії завдяки безпосередній участі садівників школи та членів КВІРТС було закладено 260 шкільних садів, створено 68 пасік, 26 тутових розплідників, на базі яких здобували теоретичні знання та практичні навички з садівництва та городництва учні місцевих шкіл й селяни [19, с. 695; 13, с. 151–152].

Всього за початковий період діяльності КВІРТС в 1890–1897 рр. загальна чисельність плодкових культур, висаджених членами товариства та садівниками школи на теренах губернії становила 16310 саджанців плодкових дерев, 291756 – лісових [19, с. 695]. Шкільні сади та розплідники, створені за ініціативи Катеринославського осередку імператорського російського товариства садівництва, в даний період пе-

ретворилися на потужні центри забезпечення населення губернії високопродуктивним посадковим матеріалом плодкових, лісових та плодово-ягідних культур. Зокрема, тільки в 1896 р. з шкільних садів було безкоштовно роздано селянам 18230 саджанців плодкових та 59154 лісових порід дерев, що наочно свідчить про вагомую роль школи садівництва та КВІРТС в розвитку садівництва на теренах Катеринославської губернії [19, с. 695].

В 1898–1899 рр. КВІРТС завдяки отриманим від губернської та повітових земських управ субсидіям у штатному розкладі школи з'явилася посада роз'їзного вчителя-садівника, яку обійняв відомий інструктор-садівник П.А. Лісцин [3, с. 289–290]. В його службові обов'язки входив загальний нагляд над шкільними садами губернії, надання дорадчих та консультативних послуг з садівництва місцевим землевласникам та селянам, догляд за плодовими насадженнями й садовими культурами школи.

На початку 90-х рр. XIX ст. члени катеринославського осередку стикнулися з проблемою забезпечення навчального закладу необхідним учнівським контингентом, дефіцит якого був зумовлений насамперед низьким рівнем платоспроможності бажаючих навчатися в школі. Зокрема, голова правління КВІРТС, катеринославський губернатор В.К. Шліппе звернувся до земських повітових зборів губернії з проханням щодо асигнування 100 руб. на утримання при школі садівництва по одному земському стипендіату від кожного повіту губернії. [14, с. 228; 10, с. 121]. За задумом голови подібна система організації фінансування земських стипендіатів повинна була комплексно вирішити проблему забезпечення навчального закладу необхідним учнівським контингентом. В свою чергу, земські повітові установи отримували професійно підготовлених садівників-інструкторів, які надавали місцевому населенню консультативно-дорадчу допомогу й здійснювали необхідну практичну агротехнічну роботу у відповідних повітах губернії.

Як свідчать статистичні дані, більша частина учнів, яка закінчила повний курс школи садівництва, лишалась працювати за фахом на теренах Катеринославської губернії, сприяючи своєю практичною діяльністю подальшому сталому розвитку садівництва. Зокрема, з 15 осіб, які закінчили школу з моменту її заснування, лише 4 учні покинули терени губернії, а 11 працювали садівниками в різних повітах. Цільова підтримка повітових установ земського самоврядування дозволила навчальному закладу успішно подолати тимчасові труднощі.

На межі століть завдяки фінансовим впливам місцевої губернської адміністрації та земських установ, пожертвам місцевих ме-

ценатів відбувалося поступове зміцнення матеріально-технічної бази школи садівництва, що дозволило значно розширити загальну площу плодового розплідника, закласти нові парники й оранжереї. Зокрема, в 1896–1897 рр. збільшилась площа висіву лісових порід дерев, в 4 рази зросла корисна площа винограднику. Так, наприклад, в 1897 р. територія плодового розплідника обіймала вже 7 дес. землі 154 квадратних сажні [19, с. 696].

Беручи до уваги сприятливу ринкову кон'юнктуру, стабільний попит у населення міста й губернії на екзотичні декоративні квіти й рослини, за вказівкою дирекції школи в 1898 р. був здійснений масштабний висів цінних рослин і квітів у відкритий ґрунт. Одночасно, було прийнято рішення про збільшення загальної кількості парників та оранжерей. Зокрема, вже в 1897 р. в структурі виробничих об'єктів технічного саду нараховувалось 22 парники [19, с. 696–697]. В тому ж році члени КВІРТС ухвалили рішення про спорудження на території навчального закладу третьої оранжереї.

На межі століть на базі школи садівництва були організовані зусиллями катеринославського осередку товариства садівництва різноманітні регіональні виставки, присвячені популяризації садівництва та квітництва серед городян м. Катеринослава. Так, наприклад восени 1897 р. на базі школи садівництва була проведена регіональна промислова сільськогосподарська виставка.

На початку ХХ ст. в школі садівництва відбулись певні кадрові зміни. Зокрема, обов'язки офіційного попечителя школи виконував О.М. Захаренко, посаду управляючого навчальним закладом обіймав губернський секретар І.Г. Дзене. До складу педагогічного колективу школи входили викладачі: П.М. Смирницький, В.П. Базарянінов, заочновчитель Д.О. Хорошев. Обов'язки шкільного садівника виконував П.І. Дамбур. Посаду лікаря навчального закладу обіймав на громадських засадах відомий в м. Катеринославі лікар І. В. Ляшко-Попель. [12, с. 26–27; 27, с. 199].

Вагомі практичні здобутки Катеринославської школи садівництва в царині поширення сільськогосподарських знань привернули увагу чиновників міністерства землеробства. Так, в серпні 1900 р. під час інспекційної поїздки півднем Російської імперії навчальний заклад відвідав у супроводі катеринославського губернатора Ф.Е. Келлера міністр землеробства та державного майна, дійсний таємний радник О.С. Ермолов. Під час візиту міністр висловив своє задоволення загальним станом господарської діяльності школи садівництва, якістю практичної підготовки учнів, відзначивши вагомі виробничі успіхи навчального закладу [4, с. 204].

За результатами візиту міністра землеробства 14 вересня 1900 р. відбулося розширення засідання КВІРТС за участю губернатора генерал-лейтенанта графа Ф.Е. Келлера й представників повітових земських установ. В своєму виступі на засіданні губернатор констатував, що «існуючий в Катеринославі відділ імператорського товариства садівництва з його школою може слугувати кращим та надійним провідником до населення тих знань по даним галузям, відсутність яких, галузі ці не приносили до сих пір особливої користі населенню» [4, с. 205]. В результаті детального обговорення ролі та місця Катеринославської школи садівництва в поширенні сільськогосподарських знань та агрокультурних технологій, з'явилася невелика резолюція, де була вміщена комплексна програма невідкладних адміністративних заходів, спрямованих на оптимізацію консультативної, навчально-виробничої діяльності закладу початкової професійно-технічної сільськогосподарської освіти. Зокрема, було звернуто увагу на необхідність зміни статуту школи садівництва, що мало на меті ефективно розв'язання вкрай гострої проблеми фінансового забезпечення навчальної установи. Одночасно було ухвалено рішення про розведення в технічному саду навчального закладу високопродуктивних сортів низки сільськогосподарських культур, які мали особливе промислове значення для регіону [4, с. 206].

На початку ХХ ст. Катеринославська школа садівництва стикнулася з цілою низкою складних господарських викликів, які поставили під загрозу її подальше існування. Зокрема, гідротехнічне обстеження технічного саду, який належав навчальному закладу, виявило наявність високого рівня ґрунтових вод, який зумовлював надмірну вологість ґрунту плодового розплідника, що вкрай негативно позначалося на вегетації, рості й плодоношенні плодкових й лісових культур. Підвищена вологість ґрунту знижувала стійкість плодкових та лісових насаджень до різноманітних хвороб, що, на загал, відбивалось на рівні продуктивності саджанців та насінневого матеріалу, які втрачали свої видові та сортові кондиції [8, с. 121]. З метою практичного вирішення даних господарських проблем на території школи садівництва на початку століття були проведенні невідкладні інженерні й гідротехнічні роботи з пониження рівня ґрунтових вод, проте через складності рельєфу та особливості водостоку вони не принесли очікуваних позитивних результатів.

Проте дані проблеми істотним чином не вплинули на характер організації навчально-виробничого процесу в Катеринославській школі садівництва. В даний період зусиллями викладачів та попечителів навчального закладу для вихованців школи проводилися чисельні екс-

курсії до казенних й приватних садів місцевих землевласників, взірцевих лісництв, які розташовувалися на теренах Катеринославської губернії. Паралельно, на базі навчального закладу продовжували функціонувати курси садівництва для вчителів шкіл Придніпровського регіону [5, с. 350].

В 1903 р. була збільшена загальна культурна площа технічного саду, в якому була розширена територія розплідника плодкових й лісових культур, винограднику, розбиті нові городи, закладена плантація плодово-ягідних культур, виділена та окультурена ділянка для висіву насінневого матеріалу, створено розплідник маточних дерев [20, с. 1286].

Восени 1903 р. школа садівництва взяла участь в організації та проведенні губернської сільськогосподарської виставки, на якій учнями були представлені чисельні експонати: гербарій дичків підвоїв, різні види пікірованих дичків, дички підвоїв плодкових та декоративних рослин, що отримали високу оцінку експертів, які відзначили експонати відповідними медалями та дипломами [20, с. 806].

В 1904 р. Катеринославська школа садівництва опинилася на межі фінансового банкрутства, яке було спричинене гострим дефіцитом коштів, викликаного негативними соціально-економічними наслідками російсько-японської війни та революції, які призвели до дисбалансу бюджетів повітових та губернських земських установ – головних донорів навчального закладу. Фінансова криза зумовила й зниження обсягів добровільних пожертв, які виділялися навчальному закладу благодійниками. Загальна ситуація навколо навчальної установи ускладнювалася тією обставиною, що матеріально-технічна база школи вимагала істотного оновлення. Зокрема, головний корпус школи, де розміщувалися навчальні аудиторії, їдальня й гуртожиток для учнів, потребував планового ремонту й масштабної реконструкції. Поточне обстеження технічного стану житлових будівель навчального закладу, проведене групою експертів, виявило їх часткову непридатність для проживання через надмірну вологість й сирість, що вкрай негативно позначалося на загальному стані здоров'я викладачів та вихованців школи. Не відповідав санітарно-гігієнічним та технічними умовам експлуатації й флігель навчального закладу, де розміщувалась учнівська їдальня та кухня. Зібраних коштів вистачило лише на забезпечення самих невідкладних потреб школи садівництва, залишаючи відкритим питання про ремонт навчальних споруд.

На початку російсько-японського конфлікту 1904–1905 рр. Катеринославська школа садівництва як профільний сільськогосподарський навчальний заклад регіону бере активну участь в заготівлі сухо-

фруктів та сушених овочів для потреб різноманітних лазаретів, шпиталів, військових частин діючої армії [7, с. 1]. Зокрема, на базі Катеринославської школи садівництва був створений пункт зі збору натуральних пожертв, на який тільки в 1904 р. поступило від місцевого населення 200 пудів фруктів, 1300 пудів овочів, 125 пудів сухофруктів. Паралельно, вчителями та учнями за фінансової та матеріальної допомоги земських установ Катеринославської губернії була організована переробка й сушка фруктів та овочів.

Всі натуральні пожертви й перероблені сухофрукти були передані Катеринославським осередком Імператорського товариства садівництва та школою місцевим медичним установам Червоного Хреста, які транспортували їх на далекосхідний театр воєнних дій [7, с. 7].

Фінансові негаразди та проблеми змусили членів правління КВІРТС в 1906 р. звернутися до губернської земської управи з клопотанням про передачу навчального закладу на баланс губернського земства. Проте дана ініціатива не зустріла належного розуміння в міністерстві землеробства та державного майна Російської імперії. Намагання врятувати навчальний заклад шляхом його підпорядкування органам земського самоврядування закінчилося невдачею. Як впливає з матеріалів документальної бази, в 1907 р. інтерес земських установ Катеринославської губернії до подальшої долі школи садівництва згас. В даний період земські установи Катеринославської губернії переймалися розв'язанням питання розбудови розлогої мережі закладів початкової та середньої сільськогосподарської освіти, навчальні програми яких передбачали більш ґрунтовну й системну підготовку учнів з садівництва, городництва ніж та що здійснювалась на базі Катеринославської школи садівництва.

На припинення навчально-виробничої діяльності школи садівництва вплинули й інші адміністративні чинники. Зокрема, впродовж 1904–1907 рр. в Катеринославському губернському правлінні, губернській управі йшла інтенсивна підготовка до проведення в м. Катеринославі Південноросійської сільськогосподарської, промислової та кустарної виставки. В процесі тривалої дискусії організаційним комітетом виставки було прийнято рішення про використання території технічного саду та Катеринославської школи садівництва для розміщення виставкових павільйонів та наметів. Це рішення де-факто винесло вирок подальшому існуванню школи садівництва. В нашому розпорядженні відсутні документальні матеріали, які відображають безпосередньо процес ліквідації навчального закладу. Статистичні звіти міністерства землеробства та державного майна містять лише інформацію про те, що Катеринославська школа садівництва, городниц-

тва та бджолярства через брак коштів припинила своє існування в 1908 р. [26, с. 16].

Впродовж своєї 18 літньої історії навчальної та господарської діяльності Катеринославська школа садівництва, городництва та бджолярства зробила вагомий внесок в розвиток садівництва м. Катеринослава та губернії, виховала цілу плеяду висококваліфікованих спеціалістів-практиків з садівництва й городництва, заклала потужний підмушок мережі шкільного садівництва в регіоні, сприяючи поширенню емпіричних досягнень європейського сцієнтизму в галузі садівництва та городництва серед сільськогосподарського населення губернії.

Бібліографічні посилання

1. Венгеров С.А. Акинфьев И. Я. // Критико-биографический словарь русских писателей и ученых. – Том. VI. – С.Петербург: Типография М.М. Стасюлевича. – 1897–1904. – С. 321–324.
2. Журналы Александровского уездного собрания XXVII сессии (1892 года). С приложением. – Александровск: Типография Б.Я. Штерн, 1893. – 374 с.
3. Журналы Александровского уездного собрания XXXIV сессии (1899 года). С приложением. – Александровск: Типография Б.Я. Штерн, 1899. – 625 с.
4. Журналы Александровского уездного собрания XXXV сессии (1900 года). С приложением. – Александровск: Типография Б.Я. Штерн, 1901. – 609 с.
5. Журналы Александровского уездного земского собрания XXXVII очередной сессии (1902 года) с приложениями. – Александровск: Типография Б.Я. Штерн, 1903. – 550 с.
6. Календарь сельского хозяина на 1903 год. Под ред. Ф.С. Груздева. Год четвертый. С.–Петербург: Типография П.П.Сойкина, 1903. – 328 с.
7. Краткий отчет о деятельности Екатеринославского отдела Императорского Российского общества садоводства в 1904 г. – Екатеринослав, 1905. – 20 с.
8. Обзор деятельности министерства земледелия и государственных имуществ за седьмой год его существования (30 марта 1900 – 30 марта 1904 года). С.–Петербург: Типография В.Ф.Киришбаума, 1901. – 343 с.
9. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1890 год. Часть первая. – Екатеринослав: Типография губернского земства, 1891 – 383 с.
10. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1903 год. Часть вторая. – Екатеринослав: Типография губернского земства, 1904. – 509 с.
11. Памятная книжка и адрес календарь Екатеринославской губернии на 1895 год. Издание губернского статистического комитета. под ред. Я.Г. Гололобова. – Екатеринослав, 1895. – 560 с.

12. Памятная книжка и адрес-календарь на 1901 г. Издание Екатеринославского Губернского статистического Комитета под редакцией секретаря Комитета Я.Г. Гололобова. Выпуск второй. — Екатеринослав: Типо-Литография Губернского Правления, 1900. — 557 с.
13. Постановления V очередного Верхнеднепровского уездного собрания 6–10-го октября 1895 года (2-я очередная сессия). — Верхнеднепровск: Типография Я.Н. Губермана, 1896. — 230 с.
14. Постановления Верхнеднепровского III очередного уездного земского собрания (По положению 12-го июня 1893 года) 9–14 октября 1893 года. — Верхнеднепровск: Типография Я.Н. Губермана, 1894 год. — 255 с.
15. Постановления XXIV Екатеринославского губернского земского собрания с 5 по 14 декабря 1889 года. С приложениями. — Екатеринослав: Типография Губернского Правления, 1890. — 761 с.
16. Постановления XXV очередной сессии Екатеринославского губернского земского собрания с 4 по 13 декабря 1890 года. С приложениями. — Екатеринослав: Типография губернского правления, 1891. — 645 с.
17. Постановления XXVI очередной сессии Екатеринославского губернского земского собрания с 4 по 13 декабря 1891 года. С приложениями. — Екатеринослав: Типография губернского правления, 1892. — 552 с.
18. Постановления XXX очередной сессии Екатеринославского губернского собрания с 4-го по 13-е декабря 1895 года. С приложениями. Екатеринослав: Типо-литография Губернского Правления, 1896. — 955 с.
19. Постановления XXXII очередной сессии Екатеринославского губернского собрания с 5-го по 16-е декабря включ. 1897 года. С приложениями. Екатеринослав: губернская земская типография, 1898. — 1540 с.
20. Приложения к постановлениям Екатеринославского губернского земского собрания XXXVII очередной 1902 года сессии с 1-го по 14-е декабря включительно. — Екатеринослав: Типография Губернского земства, 1903.
21. Приложения к постановлениям Екатеринославского губернского земского собрания XXXVIII очередной 1903 года сессии с 7-го по 21-е декабря включительно. — Екатеринослав: Типография Губернского земства, 1904.
22. Протоколы Александровского уездного земского собрания XXV очередной сессии (1890 года) с приложениями. — Александровск: Печатано в типографии Б.Я. Штерн, 1891. — 248 с.
23. Савчук В.С. Иван Яковлевич Акинфиев / В. С. Савчук. — М.: Наука, 1996. — 110 с.
24. Савчук В.С. Естественнонаучные общества Юга Российской империи вторая половина XIX — начало XX в. / В. С. Савчук. — Днепропетровск: Из-во ДДУ, 1994. — 232 с.
25. Самородов В. М. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920): історія, зв'язки, першопостаті / В. М. Самородо, С. Л. Кигим. — Полтава: Дивосвіт, 2015. — 160 с.
26. Смета доходов и расходов и специальных средств департамента земледелия с отделами сельской экономики и сельскохозяйственной статистики и земельные улучшения Главного Управления землеустройства и земледелия

на 1909 год. – С.–Петербург: Типография Министерства Путей Сообщения, 1908. – 103 с.

27. Список чинам министерства земледелия и государственных имуществ на 1900 год. – С.Пб: Типография В.С. Балашев и К., 1900. – 695 с.

28. Юбилейный справочник журнала «Плодоводство» за истекшее двадцатипятилетие. 1890–1914. Составил В.Э. Эндер. – Петроград, 1914. – 136 с.

Надійшла до редколегії 15.10.2018.

УДК 930.2:477.4(058.244)

Ю. П. Присяжнюк, Р. М. Орищенко

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛЯНСТВО НАДДНІПРЯНЩИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.: НОВІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена завданням, які сьогодні стоять перед українськими істориками–дослідниками селянської проблематики. Їхнє вирішення обіцяє добрі пізнавальні перспективи для селянознавства, зокрема щодо ліквідації помітної прогалини, яка існує в українській історіографії між інтерпретаційними моделями «традиційного села» і «модерного» міста кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.

Ключові слова: селянознавство, методологія, історія, історіографія, традиційне суспільство, Наддніпрянщина.

Статья посвящена задачам, которые сегодня стоят перед украинскими историками – исследователями крестьянской проблематики. Их решение обещает хорошие познавательные перспективы для крестьяноведения, в частности те, которые призваны ликвидировать существующий разрыв в украинской историографии между интерпретационными моделями «традиционного села» и «модерного» города конца ХІХ – первой трети ХХ в.

Ключевые слова: крестьяноведение, методология, история, историография, традиционное общество, Надднепрянщина.

The article is devoted to the tasks currently encountered by Ukrainian historians – researchers of peasant issues. It promises good cognitive perspectives for peasant studies, in particular the elimination of a noticeable gap that has long existed in Ukrainian historiography between interpretive models of the «traditional village» and «modern» city of the late nineteenth and first third of the twentieth century.

© Ю. П. Присяжнюк, Р. М. Орищенко, 2018

Статтю підготовлено в рамках грантової теми «Образи «сусідів» на прикордонні України, Польщі, Білорусі: конфліктні історичні дискурси про минуле та моделі примирення» (Ф77/42–2018 від 02.05.2018).